

Paweł Lewandowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID 0000-0002-8979-928X

pawel.lewandowski@uwm.edu.pl

Dochodzenie przez akcjonariusza prostej spółki akcyjnej naprawienia szkody wyrządzonej spółce

Słowa kluczowe: *actio pro socio*, prosta spółka akcyjna, powództwo akcjonariusza, szkoda

Streszczenie. Celem pracy jest omówienie i usystematyzowanie zagadnień związanych z możliwością wytoczenia przez akcjonariusza prostej spółki akcyjnej powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej spółce (*actio pro socio*). Poczynione uwagi stanowią głos w dyskusji, a zaproponowane zmiany mogą przyczynić się do zwiększenia efektywności analizowanej instytucji. W artykule w szczególności zwrócono uwagę na zagadnienia dotyczące kręgu podmiotów uprawnionych do wytoczenia powództwa, zakresu powództwa (przesłanek), odpowiedzialności z tytułu wytoczenia powództwa, jak również legitymacji do wystąpienia z postępowaniem egzekucyjnym w związku z uzyskaniem wyroku uwzględniającego powództwo o naprawienie szkody. W konkluzji stwierdzono m.in., że zakres zastosowania przedmiotowego powództwa w PSA powinien obejmować nie tylko szkody wyrządzone przez członka organu lub akcjonariusza, ale tak jak w przypadku spółki z o.o. oraz spółki akcyjnej powództwo powinno obejmować szkody wyrządzone spółce przez każdy podmiot. W związku z czym *de lege ferenda* zaproponowano odpowiednie brzmienie przepisu k.s.h.

Seeking by a shareholder of a simple joint-stock company redress for damage caused to the company

Keywords: *actio pro socio*, simple joint-stock company, shareholder complaint, damage

Summary. The purpose of this article is to discuss and systematize issues related to the possibility of a shareholder of a simple joint-stock company bringing an action for compensation for damage caused to the company (*actio pro socio*). The comments made constitute a voice in the discussion, and the proposed changes may contribute to increasing the effectiveness of the analyzed institution. In particular, the article draws attention to issues related to the group of entities authorized to bring a complaint, the scope of the complaint (premises), liability for filing a complaint, as well as the legitimacy to initiate enforcement proceedings in connection with obtaining a judgment granting a claim for compensation for damage. The conclusion stated, among other things, that the scope of application of the claim in question in simple joint-stock company should cover not only damage caused by a member of the body or a shareholder, but, as in the case of a limited liability company, and a joint-stock company, the claim should cover damage caused to the company by each entity. Therefore, *de lege ferenda*, the appropriate wording of the provisions of the Commercial Companies Code was proposed.

Wstęp

Akcjonariusze w prostej spółce akcyjnej (dalej również: spółka lub PSA) posiadają wiązkę uprawnień, które wyznaczają ich pozycję w spółce. Pozycja i siła akcjonariusza uzależniona jest od jego udziału w kapitale akcyjnym, przy czym kluczowe znaczenie ma realne wniesienie wkładu na kapitał akcyjny, nie zaś samo zadeklarowanie wniesienia¹. W PSA akcje obejmowane są przez akcjonariuszy w zamian za wnoszone wkłady². O udziale akcjonariusza w spółce rozstrzygają przynależne mu akcje jako prawa udziałowe legitymujące do uczestnictwa w PSA, z których wypływa ogół uprawnień akcjonariusza w prostej spółce akcyjnej³. Prawa akcjonariuszy klasycznie dzielą się na prawa majątkowe i niemajątkowe (korporacyjne). Te ostatnie nie mogą być w pełni oderwane od kwestii majątkowych, gdyż ich wykonywanie wpływa (może wpływać) m.in. na uprawnienia majątkowe⁴.

Niniejsze rozważania dotyczą uprawnienia akcjonariuszy do dochodzenia naprawienia szkody wyrządzonej spółce (tzw. *actio pro socio*). Uprawnienie przyznane akcjonariuszom PSA stanowi wyjątek od osobistego dochodzenia roszczeń przez spółkę jako osobę prawną będącą samodzielnym organizacyjnie i majątkowo podmiotem prawa. Jest to prawo subsydiarne, gdyż może być zainicjowane dopiero w sytuacji beczynności spółki⁵. Uprawnienie do dochodzenia naprawienia szkody związane jest z akcją i z niej wynika. Przysługuje w takim samym zakresie każdemu akcjonariuszowi niezależnie od liczby przysługujących mu akcji⁶, a zatem zarówno akcjonariuszowi mniejszościowemu, jak i większościowemu. Jest to prawo, z którego w głównej mierze skorzystają jednak akcjonariusze mniejszościowi, w tym legitymujący się chociażby jedną akcją⁷. W literaturze dostrzega się ochronną funkcję *actio pro socio*, która sprowadza się do ochrony spółki (jej interesów majątkowych) i (pośrednio) tożsamych interesów akcjonariuszy, którzy w sensie ekonomicznym są właścicielami majątku PSA⁸.

Kluczowe znaczenie dla określenia przesłanek oraz charakteru prawnego instytucji *actio pro socio* w PSA ma przepis art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. (stanowi istotę re-

¹ A. Opalski, *Prosta spółka akcyjna – nowy typ spółki handlowej (część I)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 11, s. 10.

² A. Szumański, *Wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych*, Warszawa 1997, s. 57 i n.

³ R. Adamus, [w:] *Prosta spółka akcyjna. Komentarz*, red. R. Adamus, P. Malinowski, Warszawa 2021, kom. do art. 300², Nb 3.

⁴ A. Szajkowski, M. Tarska, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 2004, s. 615.

⁵ M. Michalski, *Spółka akcyjna*, Warszawa 2008, s. 418.

⁶ L. Modzelewska, [w:] Z. Jara, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2023, kom. do art. 300¹²⁷, Nb 4.

⁷ Por. K. Strzelczyk, [w:], *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, Warszawa 2011, s. 697.

⁸ M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2018, kom. do art. 295, Nb 1.

gulacji). W tym miejscu warto zatem przytoczyć go *in extenso*: „Jeżeli spółka nie wytoczy powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej jej przez członka organu lub akcjonariusza w terminie roku od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę, każdy akcjonariusz może wytoczyć powództwo o naprawienie szkody wyrządzonej spółce”. *Actio pro socio* jest instrumentem prawnym umożliwiającym każdemu akcjonariuszowi podjęcie *ex lege* stosownej akcji ochronnej w interesie spółki. Stanowi ono przejaw podjęcia na rzecz spółki czynności reprezentacji procesowej w przypadku bezczynności właściwych organów spółki⁹. Należy wskazać, że omawiane uprawnienie nie podlega wyłączeniu lub ograniczeniu umownemu, a zawarcie w umowie PSA klauzuli przewidującej takie rozwiązanie powinno zostać uznane za nieważne. Dopuszczalność umownego wyłączenia lub ograniczenia uprawnienia z art. 300¹²⁷ k.s.h. czyniłaby analizowaną regulację iluzoryczną, gdyż spółkowa większość mogłaby ją w każdej sytuacji wyłączyć. Jednocześnie przepisy regulujące cywilnoprawną odpowiedzialność mają charakter bezwzględnie obowiązujący. Tym samym do umownego wyłączenia regulacji zastosowanie znajdzie przepis art. 58 § 1 i 3 k.c.

Przeprowadzone rozważania mają na celu przedstawienie i usystematyzowanie zagadnień związanych z możliwością wytoczenia przez akcjonariusza prostej spółki akcyjnej powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej spółce. W szczególności omówiono zagadnienia dotyczące kręgu podmiotów uprawnionych do wytoczenia powództwa, zakresu powództwa (przesłanek), odpowiedzialności z tytułu wytoczenia powództwa, jak również legitymacji do wystąpienia z postępowaniem egzekucyjnym w związku z uzyskaniem wyroku uwzględniającego powództwo o naprawienie szkody. Przedmiotowe zagadnienia mają istotne znaczenie dla praktyki obrotu gospodarczego, a tymczasem można odnieść wrażenie, że przepisy je regulujące stanowią powtórzenie tych obowiązujących dotychczas w odniesieniu do innych spółek prawa handlowego, których prawidłowość treści jest w doktrynie dyskutowana. Uzasadnia to przeprowadzenie pogłębionej analizy *actio pro socio* na gruncie art. art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h.

Kwestie podmiotowe związane z wytoczeniem *actio pro socio*

Podmiotem mogącym wystąpić z *actio pro socio* może być każdy akcjonariusz prostej spółki akcyjnej (tzn. osoba, która objęła lub nabyła akcje spółki), który partycypuje w prawach i obowiązkach spółki. Pamiętać należy, że wobec spółki za akcjonariusza uważa się tylko tę osobę, która jest wpisana do rejestru akcjonariuszy.

⁹ M. Jagodziński, A. Guzewicz, *Odpowiedzialność z tytułu wytoczenia nieuzasadnionego powództwa actio pro socio*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2, s. 37.

Akcjonariuszem może być zarówno osoba fizyczna, osoba prawna, jak również jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zatem każda z wymienionych jednostek może wytoczyć *actio pro socio* w imieniu prostej spółki akcyjnej.

Na skutek wytoczenia powództwa akcjonariusz w procesie jest powodem (podmiotem inicjującym postępowanie), który występuje na rzecz spółki, lecz w imieniu własnym. Akcjonariusz wytaczający *actio pro socio* jest zastępcą pośrednim spółki, co oznacza, że ewentualne zasądzenie odszkodowania nastąpi na rzecz spółki. Jednocześnie takie ukształtowanie regulacji *actio pro socio* sprawia, że koszty prowadzenia sporu (ciężary) obciążają akcjonariusza (podmiot inicjujący postępowanie) i ewentualne korzyści przypadają spółce, a pośrednio i pozostałym akcjonariuszom. Akcjonariusz wszczynający postępowanie jest bowiem zobligowany ponieść koszty wpisu sądowego według reguł wskazanych w przepisie art. 13 u.k.s.c.¹⁰ Co prawda w przypadku wygrania sporu i zasądzenia przez sąd odszkodowania na rzecz spółki, koszty te zostaną również zasądzone (art. 98 i n. k.p.c.¹¹), jednak oznacza to „kredytowanie” spółki i uzależnienie odzyskania poniesionych kosztów od wyniku procesu. Taka regulacja może czynić powództwo akcjonariusza instytucją incydentalną w praktyce. W tym zakresie pożądana jest zatem nowelizacja zwalniająca tymczasowo powoda od ponoszenia kosztów sądowych w sprawie, które zostaną rozliczone w orzeczeniu kończącym. W przypadku obciążenia powoda kosztami postępowania powinno przysługiwać mu roszczenie do spółki o ich zwrot.

Niezależnie natomiast od tego, kto wystąpił z pozwem (spółka/akcjonariusz), pozwanym będzie podmiot wyrażający spółce szkodę (sprawca), tzn. członek zarządu, rady nadzorczej, albo – w systemie monistycznym – członek rady dyrektorów (dyrektor) lub akcjonariusz, który wyrządził spółce szkodę¹². Trzeba podkreślić, że przepis art. 300¹²⁷ k.s.h. przyznaje określonej – dodatkowej – grupie podmiotów legitymację czynną do występowania z określonym roszczeniem przeciwko konkretnym podmiotom. Wobec tego stwierdzić należy, że pomimo odesłania z art. 300¹³³ k.s.h. z powództwem *actio pro socio* nie można wystąpić przeciw likwidatorom. Wskazać należy, że likwidatorzy prostej spółki akcyjnej, z wyjątkiem tych ustanowionych przez sąd, odpowiadają za zobowiązania spółki oraz za szkodę wyrządzoną spółce niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem swoich obowiązków na takich samych zasadach, jak członkowie organów spółki, tj. na zasadach określonych w art. 300¹²⁵ i 300¹³² k.s.h.¹³ Jednak, gdyby ustawodawca chciał,

¹⁰ Ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 1144 ze zm., dalej u.k.s.c.).

¹¹ Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 ze zm., dalej k.p.c.).

¹² G. Koziel, *Prosta spółka akcyjna. Komentarz do art. 300¹–300¹³⁴ KSH*, Warszawa 2020, kom. do art. 300¹²⁷, nb. 3.

¹³ M. Dumkiewicz, kom. do art. 300¹³³, nb. 2, [w:] M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2023.

aby także przepis art. 300¹²⁷ k.s.h. znalazł zastosowanie względem likwidatorów, odesłanie do przepisu art. 300¹²⁷ k.s.h. znalazłoby się w regulacji art. 300¹³³ k.s.h. Jego brak nie może być traktowany jako niedoregulowanie, lecz stanowi celowe działanie ustawodawcy¹⁴.

Powyższe prowadzi do wniosku, że katalog podmiotów posiadających legitymację bierną jest w prostej spółce akcyjnej wąski, w szczególności jest ograniczony w porównaniu do innych spółek kapitałowych. Zarówno bowiem przepis art. 295 § 1 k.s.h. w odniesieniu do spółki z o.o., jak również art. 486 § 1 k.s.h. w odniesieniu do spółki akcyjnej wskazuje na szkodę, nie łącząc jej z działaniem lub zaniechaniem członka zarządu lub akcjonariusza. W przypadku sp. z o.o. oraz S.A. powództwu podlega zatem szkoda wyrządzona spółce przez każdy podmiot. Do ograniczenia zakresu stosowania przedmiotowego powództwa w PSA wyłącznie do szkody wyrządzonej przez członka organu lub akcjonariusza należy podejść sceptycznie. Uzasadnienie do projektu ustawy nie wyjaśnia przyczyn takiej regulacji. Ograniczenie zastosowania *actio pro socio* wydaje się niepotrzebne, między innymi dlatego, że stoi w sprzeczności z celem *actio pro socio* (szkoda dokonana przez osobę trzecią może być częstszym zjawiskiem niż szkoda wyrządzona przez członka zarządu lub akcjonariusza). Zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. nie jest możliwa rozszerzająca (funkcjonalna) wykładnia przepisu, na podstawie której możliwe byłoby przypisanie odpowiedzialności także innym podmiotom niż wskazane w omawianym przepisie (przepis nakładający odpowiedzialność nie może być interpretowany w sposób rozszerzający). Tym samym jedyną drogą zmiany stanu prawnego jest ingerencja ustawodawcy w treść przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h., która winna zmierzać do usunięcia słów: „przez członka organu lub akcjonariusza”. Zabieg ten pozwoliłby na szersze zastosowanie instytucji, jak również ujednoliciłby regulacje spółek kapitałowych (por. art. 295 § 1 oraz 486 § 1 k.s.h.), co prowadziłoby do większej jednolitości kodeksu. *De lege ferenda* racjonalne byłoby dostosowanie przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. do brzmienia analogicznych regulacji w spółce z o.o. oraz spółce akcyjnej.

Przesłanki *actio pro socio*

Przepis art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. wskazuje na dwie przesłanki *actio pro socio*, a mianowicie wyrządzenie spółce szkody oraz bierność spółki z wytoczeniem powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej działaniem lub zaniechaniem członka zarządu lub rady nadzorczej. To w zasadzie pierwsza ze wskazanych przesłanek po stronie spółki aktywuje potrzebę podjęcia działań zmierzających do naprawienia szkody.

¹⁴ Por. P. Lewandowski, *O kompleksowej regulacji spółek kapitałowych*, [w:] *Podstawowe problemy i konstrukcje współczesnego prawa handlowego*, red. A. Herbet, Warszawa 2023, s. 41 i n.

Szkoda w rozumieniu art. 300¹²⁷ k.s.h. to przede wszystkim szkoda majątkowa¹⁵ w obu jej postaciach, tj. strata (*damnum emergens*) oraz utracone korzyści (*lucrum cessans*), wyrządzona zarówno na zasadzie winy, jak i ryzyka. Wydaje się jednak, że na podstawie przywołanego przepisu nie jest wykluczone dochodzenie przez akcjonariusza naprawienia także szkody niemajątkowej, czyli krzywdy spowodowanej naruszeniem dóbr osobistych osoby prawnej¹⁶. Krzywda jest postacią szkody, a k.s.h. nie ogranicza jej zakresu do szkody majątkowej. Zaproponowana wykładnia jest zatem dopuszczalna po myśli art. 2 k.s.h.

W piśmiennictwie nie ma zgody odnośnie do zakresu powództwa *actio pro socio*, tzn. czy w jego ramach mogą być dochodzone tylko szkody wynikające z przepisów art. 300¹²⁴ i art. 300¹²⁵ § 1 k.s.h., czyli wynikające z czynności tworzenia spółki oraz wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków zarządcy spółki (tzw. odpowiedzialność korporacyjna), czy też wszystkie szkody wyrządzone spółce niezależnie od ich podstawy. Chociaż przepis art. 300¹²⁷ k.s.h. nie odwołuje się do przepisów art. 300¹²⁴ i art. 300¹²⁵ § 1 k.s.h., to część autorów¹⁷ ogranicza zakres zastosowania *actio pro socio* do szkód wynikających z ww. przepisów, argumentując takie stanowisko usytuowaniem regulacji *actio pro socio* po art. 300¹²⁴ i art. 300¹²⁵ § 1 k.s.h. Jednocześnie należy stanowczo stwierdzić, że nie ma podstaw do rozciągania zastosowania przepisu art. 300¹²⁶ k.s.h. (stanowiącego o solidarnej odpowiedzialności sprawcy szkody wynikającej z przepisów art. 300¹²⁴ i 300¹²⁵ k.s.h.) na sytuacje, które przepisem tym nie są objęte. Przepis art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. wyraźnie wskazuje na brak wytoczenia przez spółkę powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej spółce, nie zawężając zastosowania przepisu wyłącznie do „korporacyjnych” podstaw odpowiedzialności. Zatem znajduje zastosowanie – przy założeniu, że szkoda wynikła z działania członka organu lub akcjonariusza – do szkód wywołanych także innymi przyczynami niż te, które regulują art. 300¹²⁴ i 300¹²⁵ k.s.h., w tym roszczeń deliktowych i kontraktowych¹⁸.

Na marginesie należy odnotować, że w odniesieniu do PSA dopuszczalność stosowania regulacji *actio pro socio* (tj. art. 300¹²⁷ i art. 300¹²⁸ k.s.h.) została na podstawie przepisu art. 300¹²⁹ k.s.h. rozszerzona na roszczenia spółki o zwrot wypłat dokonanych wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki, o któ-

¹⁵ O definicji pojęcia szkody zob. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2011, s. 165 i n.

¹⁶ Zob. P. Lewandowski, *O relacji dóbr osobistych osób prawnych i osób fizycznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46, s. 234.

¹⁷ A. Kidyba, [w:] M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2023, kom. do art 295, nb. 1. Por także wyrok SA w Białymstoku z 22.10.2014 r., I ACa 375/14, LEX nr 1554622.

¹⁸ M. Bartczak, *Powództwo o naprawienie szkody wyrządzonej spółce z o.o.*, „Prawo Spółek” 2006, nr 7–8, s. 18; T. Szczurowski, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara. Nb 1; M. Dumkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2020, kom do art. 295, nb. 2.

rych mowa w art. 300²² k.s.h. Oznacza to, że w sytuacji, gdy spółka nie wytoczy powództwa o zwrot wypłat dokonanych wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki w terminie roku od dnia ich dokonania, każdy akcjonariusz prostej spółki akcyjnej może wytoczyć *actio pro socio* na rzecz i w interesie spółki¹⁹. Wskazuje się, że w omawianym przypadku pozwany jest akcjonariusz lub funkcjonariusz spółki odpowiedzialny za dokonanie wypłaty wbrew postanowieniom umowy spółki²⁰. Udzielenie funkcjonariuszowi spółki absolutorium stanowi zasadniczo okoliczność zwalniającą go z ponoszenia solidarnej odpowiedzialności z akcjonariuszem, który pobrał wypłatę dokonaną wbrew przepisom prawa lub postanowieniom umowy spółki²¹.

Analizując wyrządzenie spółce szkody jako przesłankę *actio pro socio*, trzeba zwrócić uwagę, że jeżeli szkoda została naprawiona, to omawiane uprawnienie akcjonariusza do wystąpienia z roszczeniem nie aktywuje się. Na przykład jeżeli szkoda została naprawiona na etapie pozasądowym czy w następstwie zawezwania do próby ugodowej przed sądem, to akcjonariusz nabywa, co prawda, legitymację do wytoczenia powództwa, jednak wytoczone wówczas przez akcjonariusza powództwo o naprawienie szkody winno podlegać oddaleniu ze względu na zarzut powagi rzeczy ugodzonej (*res transacta*)²². Należy podkreślić, że samo zawezwanie naruszciciela do próby ugodowej czy inne podjęte działania, niezakończone naprawieniem szkody, nie mają wpływu na uprawnienie akcjonariusza uregulowane w art. 300¹²⁷ k.s.h. To stwierdzenie wykazuje też ścisły związek z analizą drugiej przesłanki *actio pro socio*, a mianowicie biernością spółki w dochodzeniu naprawienia szkody. Trzeba bowiem zaznaczyć, że bierność spółki, sformułowana w tekście ustawy jako „niewytoczenie powództwa” w okresie jednego roku od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę²³, powinna być rozumiana w sposób dosłowny. Oznacza to, że wymagane jest wniesienie do sądu pisma procesowego inicjującego postępowanie sądowe, tzn. pozwu²⁴. Tym samym nie spełniają przesłanki z art. 300¹²⁷ k.s.h. zawezwanie naruszciciela do próby ugodowej ani inne działania, które nie wyczerpują znaczenia wytoczenia powództwa. Podobnie pozew cofnięty, zwrócony lub odrzucony, który – co ważne – nie wywiera skutków prawnych, nie stanowi prze-

¹⁹ M. Dumkiewicz, [w:] A. Kidyba, M. Dumkiewicz, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2024, kom. do art. 300¹²⁹ KSH.

²⁰ Powód (akcjonariusz) ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną pozwanemu w przypadku nieuwzględnienia powództwa, o ile działał w złej wierze albo można mu postawić zarzut rażącego niedbalstwa; M. Trociuk, [w:] *Prosta spółka akcyjna. Komentarz*, red. M. Koźuchowski, M. Macieszczak, B. Woźniak, Warszawa 2021, kom. art. 300¹²⁹, Nb 2.

²¹ M. Trociuk, [w:] *Prosta spółka...*, kom. do art. 300¹²⁹, Nb 3.

²² Odmienne L. Modzelewska, [w:] Z. Jara, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, Warszawa 2023, kom. do art. 300¹²⁷, Nb 8, która wskazuje, że zawezwanie do próby ugodowej nie przerywa bezczynności spółki uzasadniającej wytoczenie *actio pro socio*.

²³ A.J. Witosz, [w:] *Meritum Prawo spółek*, red. A. Kidyba, Warszawa 2023, s. 1285.

²⁴ M. Bartczak, *op. cit.*

szkody do wystąpienia z *actio pro socio*²⁵. Należy więc zaznaczyć, że dla wywołania skutków niweczących dopuszczalność wytoczenia przez akcjonariusza powództwa opartego na omawianym przepisie niezbędne jest skuteczne wytoczenie powództwa, tzn. takie, które na skutek merytorycznej oceny sądu wywoła określone skutki prawne. *A contrario*, powództwo zainicjowane przez spółkę i prawomocnie oddalone wyłącza możliwość wniesienia powództwa przez akcjonariusza. Natomiast upływ rocznego terminu wskazanego w art. 300¹²⁷ k.s.h. jako moment nabycia uprawnień do wystąpienia z powództwem przez akcjonariusza, nie pozbawia spółki możliwości wytoczenia powództwa. Spółka nadal taką możliwością dysponuje. Okres bezczynności spółki sprawia jedynie, że uprawnienie dodatkowo uzyskuje akcjonariusz. Szczególnej uwagi wymaga kwestia uzależnienia nabycia tytułowego uprawnienia akcjonariusza od zakreslenia przez ustawodawcę rocznego terminu liczonego od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę.

Stan niewytoczenia powództwa, o którym mowa w art. 300¹²⁷ k.s.h., powinien trwać przez okres roku od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę. Moment ten ma kluczowe znaczenie dla analizowanej regulacji, jednak jest w różny sposób postrzegany w literaturze. Jeden z poglądów akcentuje moment uzyskania informacji o czynie przez organ spółki uprawniony do jej reprezentacji na zasadach ogólnych (tj. zarząd albo radę dyrektorów) lub na zasadach szczególnych (wg reguł określonych w art. 300⁶⁷ k.s.h. [system dualistyczny] albo w art. 300⁷⁹ k.s.h. [system monistyczny])²⁶. Takie postrzeganie ujawnienia nie jest, jak się wydaje, właściwe. Należy uznać, że chodzi o jakiegokolwiek ujawnienie czynu, z którego szkoda wynikła, niezależnie od faktu uzyskania wiedzy o tym czynie przez spółkę²⁷. Dla rozpoczęcia biegu rocznego terminu istotne jest powstanie szkody. Okres roczny, o którym mowa, liczony jest więc od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę, nie zaś od dnia uzyskania informacji przez spółkę lub od dnia możliwości uzyskania takiej informacji. Część przedstawicieli doktryny wskazuje, że dla rozpoczęcia biegu rocznego terminu irrelevantne jest, czy w chwili ujawnienia czynu szkoda istniała, a także czy osoba sprawcy była w tym czasie spółce znana²⁸.

Ustalenie sprawcy czynu stanowiącego źródło szkody oraz szkody, a w szczególności jej rozmiaru, ma znaczenie dla wytoczenia powództwa o naprawienie szkody

²⁵ T. Szczurowski, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, wyd. 27, Warszawa 2023, kom. do art. 295, nb 14.

²⁶ K. Strzelczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, Warszawa 2011, s. 699; G. Kozieł, *op. cit.*

²⁷ K. Oplustil, *Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej*, Warszawa 2010, s. 748; J. Namitkiewicz, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 3, Warszawa 1937, wskazuje, że w tym przypadku niekoniecznie mowa jest o dowiedzeniu się przez spółkę o czynie wyrządzającym szkodę.

²⁸ M. Wawer, [w:] J. Bieniak, M. Bieniak, G. Nita-Jagielski, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa 2022, kom. do art. 300¹²⁷, nb 2.

(a dokładnie powództwa o zapłatę określonej kwoty)²⁹. Brak wskazanych informacji powoduje, że wystąpienie przez spółkę z powództwem o naprawienie szkody jest niemożliwe, gdyż nie wiadomo przeciwko komu oraz z jakim roszczeniem spółka miałaby wystąpić. Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenie, można zastanawiać się, czy czas oczekiwania na ustalenie sprawcy i rozmiaru szkody jest okresem bezczynności spółki. W związku z powyższym wydaje się, że zasadne byłoby „powiązanie” początkowego terminu do wytoczenia *actio pro socio* z dniem wykrycia szkody. Rozwiązanie takie jest stosowane w regulacji uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu³⁰ (art. 88 § 1 i 2 k.c.³¹). Zaaprobowanie takiego rozwiązania wpłynęłoby na pewność prawa w tej materii.

Warto odnotować, że wytoczenie przez spółkę powództwa, a następnie cofnięcie pozwu nie zamyka akcjonariuszowi możliwości wytoczenia powództwa o naprawienie szkody (cofnięcie pozwu, zgodnie z art. 203 § 2 k.p.c., sprawia, że nie wywołuje on żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wytoczeniem powództwa). Cofnięcie pozwu niweczy tym samym wszelkie skutki, jakie ustawa wiąże z wytoczeniem powództwa³², tzn. niweczy skutki (zarówno procesowe, jak i materialnoprawne) wywołane jego wniesieniem³³. Pozwala to traktować przedmiotową sytuację analogicznie, jak gdyby pozew nie został wniesiony.

Z kolei niejednolicie postrzegane są skutki wystąpienia przez akcjonariusza z *actio pro socio* na możliwość późniejszego wytoczenia powództwa przez innego akcjonariusza. Część doktryny wskazuje na powstanie stanu zawisłości sporu (*lis pendens*), a w przypadku wydania wyroku – powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*). Przyjęcie takiego stanowiska przesądza o tym, że po wytoczeniu powództwa przez akcjonariusza lub spółkę nie jest możliwe wytoczenie powództwa przez inny podmiot (innego akcjonariusza)³⁴. Sąd w takim przypadku powinien odrzucić pozew (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Odmienny pogląd wskazuje, że w sytuacji wytoczenia powództwa przez akcjonariusza, zarówno spółce, jak i pozostałym akcjonariuszom nadal przysługuje uprawnienie do wytoczenia powództwa³⁵. Przedstawiona sytuacja nie wypełnia bowiem przesłanki zawisłości sprawy, ponieważ o tym decydują łącznie spełnione przesłanki tożsamości stron (niekoniecznie w znaczeniu material-

²⁹ Odmienne I. Weiss, A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Warszawa 2014, s. 560.

³⁰ Zob. wyrok SN z 9.03.2022 r., II CSKP 103/22, LEX nr 3358209; wyrok Sądu Najwyższego z 9.08.2018 r., V CSK 435/17, LEX nr 2531715; wyrok SN z 9.02.2017 r., III CSK 60/16.

³¹ Ustawa z 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2023 r., poz. 1610 ze zm., dalej k.c.).

³² T. Żyznowski, [w:], *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: Artykuły 1-366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, kom. do art. 203, nb 5.

³³ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1: Art. 1-729, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, kom do art. 203, nb. 3.

³⁴ E. Marszałkowska-Krześ, [w:] J. Jacyszyn, S. Krześ, E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2001, s. 397.

³⁵ M. Rodzyńkiewicz, *op. cit.*, nb. 2.

nym) oraz tożsamości przedmiotu sporu³⁶. Za tym ostatnim poglądem przemawia również „wykładnia słusnościowa” i potrzeba eliminowania sytuacji wytaczania przez spółkę lub niektórych akcjonariuszy tzw. sporów fikcyjnych, których celem jest wyłączenie możliwości późniejszego wystąpienia z pozwem przez podmioty rzeczywiście zainteresowane sprawami spółki³⁷.

Warto zauważyć, że do obliczania rocznego terminu, o którym mowa w art. 300¹²⁷ k.s.h. stosuje się przepisy art. 110 i n.k.c. Ważne jest prawidłowe obliczenie terminu bezczynności spółki, ponieważ akcjonariusz występujący z pozwem powinien posiadać czynną legitymację procesową w chwili wytoczenia powództwa. Po wnikliwej analizie zagadnienia. Należy jednak stwierdzić, że pozew wniesiony przed upływem rocznego terminu od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę powinien podlegać oddaleniu jako przedwczesny³⁸ (akcjonariusz nie uzyskał jeszcze uprawnienia do wystąpienia z pozwem, a zatem złożony został przez nieuprawnionego). Odmienne stanowisko wskazuje, że przedwczesne wytoczenie powództwa skutkować powinno odrzuceniem pozwu³⁹. Należy podkreślić, że oddalenie powództwa, ze względu na jego przedwczesność, nie zamyka drogi akcjonariuszowi do ponownego, późniejszego dochodzenia roszczenia zgłoszonego w terminie właściwym. Nie powstaje więc stan powagi rzeczy osądzonej, co wydaje się uzasadnione we wskazanych okolicznościach. Jednocześnie trzeba nadmienić, że termin roczny nie decyduje o wymagalności roszczenia, a jedynie rozstrzyga o uprawnieniu akcjonariusza do występowania w procesie⁴⁰. Roszczenie staje się wymagalne, kiedy wierzyciel ma prawną możliwość skutecznego zaspokojenia (zrealizowania) przysługującego mu roszczenia na drodze sądowej⁴¹, a zatem jest ono wymagalne już w okresie bezczynności z wytoczeniem powództwa po stronie spółki.

W końcu należy zwrócić uwagę, że podmiot inicjujący postępowanie nie musi być akcjonariuszem w dacie wyrządzenia spółce szkody⁴². Natomiast zagadnieniem dyskusyjnym jest legitymacja procesowa akcjonariusza w razie utraty tego

³⁶ Por.: I. Weiss, A. Szumański, [w:] *Prawo spółek...*, s. 562; R. Pabis, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 514; M. Rodzyńkiewicz, *op. cit.*

³⁷ Por. R. Pabis, *Powództwo wspólnika o naprawienie szkody wyrządzonej spółce*, „Prawo Spółek” 2000, Nr 12, s. 33.

³⁸ T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Łódź 1992, s. 324; K. Strzelczyk, [w:], *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, Warszawa 2011, s. 700.

³⁹ I. Weiss, A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek...*, s. 561; por. wyrok SA w Szczecinie z 27.05.2014 r., III APa 2/14, LEX nr 1496054.

⁴⁰ A. Jakubecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Artykuły 1–366*, kom do art. 316, Nb 12.

⁴¹ P. Zakrzewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna (art. 1–125)*, red. M. Fras, M. Hadas, Warszawa 2018, kom. do art. 120, nb. 7.

⁴² Tak K. Bilewska, *Dochodzenie roszczeń spółki kapitałowej przez jej wspólników*, Warszawa 2013, s. 196.

statusu po wytoczeniu powództwa. Niektórzy wskazują, że osoba, która wytoczyła powództwo o odszkodowanie w imieniu prostej spółki akcyjnej (akcjonariusz), traci legitymację czynną po wykluczeniu ze spółki prawomocnym wyrokiem sądowym⁴³. Zdaniem innych utrata statusu akcjonariusza nie ma wpływu na toczące się postępowanie⁴⁴. Tymczasem utrata statusu akcjonariusza przez pozwanego nie wpływa na stan procesu.

Kaucja

Można spotkać się z poglądem, zgodnie z którym *actio pro socio* może być wykorzystane jako działanie mające pokrzywdzić pozwanego, gdyż istnieje możliwość wystąpienia z powództwem niezasadnym, niesłusznym, które jednak będzie procedowane przez sąd⁴⁵. W celu eliminacji tego rodzaju sytuacji ustawodawca przekazuje pozwanym narzędzie wstępnej ochrony przed tego rodzaju nadużyciami. Swoistym narzędziem ochrony pozwanego w sprawie *actio pro socio* jest kaucja na zabezpieczenie pokrycia szkody grożącej pozwanemu (zob. art. 300¹²⁷ § 2 k.s.h.). Ma ona na celu ograniczenie występowania przez akcjonariuszy z nieuzasadnionym powództwem opartym na przepisie art. 300¹²⁷ k.s.h.⁴⁶

Jak wynika z art. 300¹²⁷ § 2 k.s.h., kaucja może zostać orzeczona wyłącznie na wniosek pozwanego zgłoszony przy pierwszej czynności procesowej. W praktyce oznacza to konieczność złożenia tego wniosku w odpowiedzi na pozew, w sprzeciwie od wyroku zaocznego lub w sprzeciwie od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym. Ze względu na prekluzyjny charakter terminu na złożenie wniosku o orzeczenie kaucji nie jest możliwe jego przywrócenie⁴⁷, a sąd nie może orzec o obowiązku złożenia kaucji na skutek wniosku złożonego w kolejnym piśmie procesowym (art. 167 k.p.c.). Taki wniosek jako spóźniony jest nieskuteczny. O obowiązku złożenia kaucji sąd orzeka postanowieniem, na które nie przysługuje zażalenie⁴⁸. Taka regulacja wydaje się wadliwa, ponieważ nie gwarantuje należy-

⁴³ J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J.A. Strzępka, Warszawa 2013, s. 627; uchwała SN z 23.02.2005 r., III CZP 89/04, LEX nr 143140 wraz z glosą K. Bilewskiej, „Prawo Spółek” 2006, nr 11, s. 55 i n.

⁴⁴ T. Szczurowski, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, kom. do art. 295, Nb 8.

⁴⁵ Por. K. Oplustil, *op. cit.*, s. 751 i n.

⁴⁶ Zob. P. Lewandowski, [w:] *Spółki kapitałowe. Czynności notarialne. Klauzule w aktach notarialnych. Wzory aktów notarialnych*, red. M. Wieczorek, R. Wrzecionek, Warszawa 2023, s. 102 i n.

⁴⁷ M. Jagodziński, A. Guzewicz, *op. cit.*, s. 38.

⁴⁸ Sąd Najwyższy w uchwale z 27.02.1995 r. (III CZP 18/95, LEX nr 4200), wskazał, że na postanowienie sądu nakazujące powodowi złożenie kaucji na zabezpieczenie grożącej pozwanemu szkody (art. 294 § 2 k.h.) [aktualnie art. 295 § 2 k.s.h., a w odniesieniu do analizowanej materii art. 300¹²⁷ § 2 k.s.h. – wtórę PL] zażalenie nie przysługuje; natomiast dopuszczalna jest kontrola tego postanowienia przez sąd drugiej instancji w postępowaniu wywołanym wniesieniem zażalenia na postanowienie o odrzuceniu pozwu.

tej ochrony zobowiązanemu do złożenia kaucji (tj. akcjonariuszowi) przy znacznym rygorze procesowym niezłożenia kaucji – tj. odrzuceniem pozwu. Obowiązek złożenia kaucji nie stanowi instytucji zabezpieczenia powództwa, dlatego jedynie w drodze ostrożnej analogii wskazać można, że postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia podlega zażaleniu. Dopuszczalna jest, co prawda, kontrola instancyjna postanowienia o odrzuceniu pozwu (jako kończącego postępowanie), jednak odrzucenie pozwu jest czynnością następującą po nakazaniu wniesienia kaucji i przesunięciu kontroli dopiero na etap odrzucenia pozwu niezasadnie obarcza powoda znacznym ryzykiem procesowym jednokrotnej kontroli sądu odwoławczego.

Zgodnie z art. 300¹²⁷ § 2 k.s.h. wysokość i rodzaj kaucji sąd określa według swojego uznania. Lakoniczność tej regulacji prowadzi do wątpliwości, jakie rygory formalne nałożone zostały na pozwanego przy okazji domagania się złożenia kaucji. Wskazuje się, że jedynym rygoryzmem jest złożenie wniosku przy zachowaniu warunków pisma procesowego (art. 126 k.p.c.). Według tego poglądu na wnioskodawcy nie ciąży powinność wskazania wysokości kaucji. O takiej wykładni świadczyć ma stwierdzenie, że to sąd określa wysokość kaucji według swojego uznania. Wydaje się jednak, że takie zapatrywanie nie jest właściwe, i to zainteresowany (pozwany) winien wskazać kwotę kaucji, której wniesienia się domaga. Tak wskazana kwota podlega dopiero swobodnej (ale nie dowolnej) ocenie sądu. Przepis art. 295 § 2 k.s.h. zdaje się nie czynić odstępstwa od reguły ogólnej dyspozytywności, wyrażonej w przepisie art. 321 k.p.c., stosowanej w niniejszym przypadku. Sąd ocenić ma zasadność orzeczonej kaucji oraz jej rozmiar w granicach wniosku, nie zaś wskazywać jej rozmiar bez określenia przez stronę.

Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu wniesienia nieuzasadnionego *actio pro socio*

Instrumentem prawnym mającym chronić pozwanych przed nadużywaniem *actio pro socio* jest także zastrzeżenie odpowiedzialności akcjonariusza za szkodę wyrządzoną pozwanemu wytoczeniem powództwa. Reguluje ją przepis art. 300¹²⁷ § 4 k.s.h. statuujący odpowiedzialność odszkodowawczą akcjonariusza, w przypadku gdy ten wystąpił z nieuzasadnionym powództwem, przy czym działał w złej wierze lub dopuścił się rażącego niedbalstwa. Odpowiedzialność ta jest odpowiedzialnością deliktową (na zasadzie winy) za czyn niedozwolony (przepis art. 300¹²⁷ § 4 k.s.h. stanowi *lex specialis* wobec art. 415 k.c.⁴⁹). Powstaje poza stosunkiem spółki, na skutek zachowania stanowiącego samoistne źródło stosunku zobowiązaniowego⁵⁰.

⁴⁹ K. Bilewska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wniesienie nieuzasadnionego powództwa actio pro socio*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 3, str. 127.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 127-128.

Przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej, o której mowa w art. 300¹²⁷ § 4 k.s.h., są: wniesienie nieuzasadnionego powództwa, zła wiara lub rażące niedbalstwo wnoszącego powództwo, szkoda oraz związek przyczynowy między działaniem a szkodą. Wymienione przesłanki muszą wystąpić łącznie⁵¹. Pogłębionej analizy wymaga przede wszystkim pojęcie nieuzasadnionego powództwa, ale warto także zwrócić uwagę na rozumienie złej wiary oraz rażącego niedbalstwa.

Część autorów przyjmuje, że nieuzasadnione powództwo to powództwo oddalone w całości, a choćby częściowe uwzględnienie powództwa eliminuje jego niezasadność⁵². Natomiast stanowisko przeciwne wskazuje, że w pewnych przypadkach za nieuzasadnione powództwo może być uznane powództwo oddalone jedynie w części⁵³. Przekonujące wydaje się, że częściowe tylko oddalenie powództwa sprawia, iż jest ono zasadne w pozostałej, uwzględnionej części, a zatem powództwo takie nie może zostać uznane za niezasadne⁵⁴. W innym przypadku, tj. gdy jednym pozwem dochodzonych jest kilka niezależnych roszczeń, każde z nich traktować należy jako samodzielne roszczenie (art. 191 k.p.c.). W takiej konfiguracji przedmiotowej możliwe jest, przy uwzględnieniu jednego roszczenia i oddaleniu kolejnego, że oddalenie powództwa w zakresie danego żądania może być uznane jako niezasadne.

Oddalenie powództwa nie stanowi samoistnej przesłanki odpowiedzialności. Dodatkowo konieczne jest nastawienie psychiczne powoda (akcjonariusza) w postaci działania w warunkach złej wiary lub rażącego niedbalstwa⁵⁵. Uznaje się, że akcjonariusz jest w złej wierze lub dopuszcza się rażącego niedbalstwa, gdy występuje z *actio pro socio*, wiedząc, że pozwany nie wyrządził spółce szkody, tzn. mając świadomość, że powództwo jest bezpodstawne, oraz – jednocześnie – ma na to określone dowody albo też o tym nie wie wskutek rażącego niedbalstwa, czyli niedołożenia elementarnej, wymaganej w tych warunkach staranności⁵⁶. Zwykle niedbalstwo, czyli niedołożenie należytej staranności, nie stanowi przesłanki odpowiedzialności⁵⁷. Warto zauważyć, że działanie akcjonariusza w warunkach niewiedzy o stanie spraw spółki może pozostawać w związku z przepisem art. 300²⁴ k.s.h. postrzegane jako niedołożenie należytej staranności. Przepis art. 300²⁴ k.s.h.

⁵¹ T. Szczurowski, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, wyd. 27, kom. do art. 295 nb. 29.

⁵² K. Bilewska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza...*, s. 128.

⁵³ Por. M. Jagodziński, *Pojęcie „nieuzasadnionego powództwa” actio pro socio w świetle regulacji art. 295 § 4 i art. 486 § 4 Kodeksu spółek handlowych – rozważania de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” 2012, nr 3, s. 42 i n.

⁵⁴ P. Lewandowski, [w:] *Spółki kapitałowe. Czynności notarialne. Klauzule w aktach notarialnych. Wzory aktów notarialnych*, red. M. Wieczorek, R. Wrzecieć, Warszawa 2023, s. 101.

⁵⁵ M. Jagodziński, A. Guzewicz, *op. cit.*, s. 41.

⁵⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 25.09.2002 r., I CKN 969/00, LEX nr 55508.

⁵⁷ Odmienne E. Marszałkowska-Krzes, [w:] J. Jacyszyn, S. Krzes, E. Marszałkowska-Krzes, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2001, s. 370.

daje szerokie możliwości zasięgania informacji, którego to prawa w umowie spółki nie można wyłączyć i to również w sytuacji ustanowienia rady nadzorczej⁵⁸. Po myśli tego przepisu prawo indywidualnej kontroli w PSA, a tym samym również możliwość uzyskania stosownej, niezbędnej dla zbadania spraw spółki wiedzy nie jest trudne, a tym samym możliwe wydaje się ustalenie kwestii niedołożenia należytej staranności.

Możliwość wytoczenia postępowania egzekucyjnego przez akcjonariusza na skutek uwzględnienia *actio pro socio*

Często uzyskanie wyroku zasądającego kwotę odszkodowania w związku z *actio pro socio* nie gwarantuje realnego uzyskania świadczenia, gdyż nie determinuje, że to świadczenie będzie dochodzone przez spółkę. Twierdzenie takie jest tym bardziej prawdopodobne, skoro spółka nie wystąpiła z powództwem o zasądzenie kwoty odszkodowania. W związku z tym konieczne jawi się rozstrzygnięcie, czy akcjonariusz – konkretnie ten, który inicjował i prowadził postępowanie na rzecz spółki – może wystąpić z wnioskiem o wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Nie budzi bowiem wątpliwości, że postępowanie egzekucyjne prowadzić może spółka, przy czym to uprawnienie dotyczy roszczenia głównego. Koszty postępowania mogą być bowiem egzekwowane wyłącznie przez akcjonariusza, na rzecz którego zostały zasądzone.

Część przedstawicieli doktryny dopuszcza możliwość zainicjowania przez akcjonariusza postępowania egzekucyjnego w zakresie roszczenia głównego, wskazując, że ewentualne ograniczenie w tym zakresie czyniłoby *actio pro socio* instytucją martwą, niegwarantującą realnego celu, któremu ma służyć, a mianowicie uzyskaniu naprawienia szkody spółki⁵⁹. Istotną przeszkodą dla tego twierdzenia jest literalna wykładnia przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h., który wskazuje wyłącznie na możliwość wytoczenia powództwa przez akcjonariusza o naprawienie szkody wyrządzonej spółce, jak również traktowanie *actio pro socio* jako wyjątku od reprezentacji spółki przez zarząd lub radę dyrektorów (w systemie monistycznym). Niestety, nie wydaje się, aby wystarczającym argumentem za dopuszczeniem możliwości wystąpienia przez akcjonariusza z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności w zakresie roszczenia głównego był przepis art. 782 § 1 k.p.c., stanowiący, że ze stosownym wnioskiem wystąpić może wierzyciel. W piśmiennictwie wskazuje się, że wierzycielem może być zarówno wierzyciel w znaczeniu materialnoprawnym (uprawniony

⁵⁸ Por. J. Zamojski, *Uprawnienia kontrolno-informacyjne akcjonariuszy w prostej spółce akcyjnej – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2022, nr 4, s. 29.

⁵⁹ K. Oplustil, *op. cit.*, s. 750, też: J. Okolski, D. Wajda, *Odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 2, s. 17.

do występowania w postępowaniu klauzulowym na mocy przepisów prawa materialnego), jak również wierzyciel w znaczeniu formalnym (upoważniony na mocy przepisów ustawy do wystąpienia z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności na rzecz innej osoby)⁶⁰. Niemniej wydaje się, że przy tworzeniu nowych przepisów w zakresie PSA ustawodawca mógł i powinien wprost w kodeksie spółek handlowych zamieścić normę kompetencyjną dla akcjonariuszy do wystąpienia z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności i wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Normy kompetencyjne nie należy bowiem interpretować z przepisów, a winny one w sposób bezpośredni z nich wynikać.

W związku z analizowanym uprawnieniem akcjonariusza do wytoczenia powództwa należy uznać, że jednoczesny brak uprawnienia tegoż akcjonariusza do wystąpienia z wnioskiem egzekucyjnym nie pozwala na rzeczywistą ochronę interesu spółki, czyni *actio pro socio* narzędziem nieefektywnym i pozbawia regulację art. 300¹²⁷ k.s.h. praktycznego znaczenia. Z tego względu należy przychylić się do poglądu dopuszczającego możliwość wystąpienia z wnioskiem egzekucyjnym w zakresie roszczenia głównego także przez akcjonariusza, który wystąpił z *actio pro socio*, jednocześnie zwracając uwagę, że technika legislacyjna sprowadzająca się do „przekopiowania” przepisów bez głębszej refleksji, przy zgłaszanych jednocześnie wątpliwościach i zastrzeżeniach w jej funkcjonowaniu wywołuje uzasadnione (o czym świadczy powyższe) zastrzeżenia. Dla poprawności legislacyjnej oraz rozwiania występujących wątpliwości zasadne jest wyraźne uregulowanie w przepisie art. 300¹²⁷ k.s.h. kompetencji w tej materii.

Podsumowanie

Instytucja *actio pro socio* jest potrzebna i konieczna w obrocie gospodarczym, jednak jej aktualne regulacje – chociaż obowiązują od niedawna – wymagają nowelizacji. Przeprowadzone w pracy rozważania systematyzują zagadnienie *actio pro socio*, a poczynione uwagi stanowią głos w dyskusji. Dostrzeżone niedoskonałości regulacji *actio pro socio* i zaproponowana w związku z tym potrzeba wprowadzenia stosownych zmian, które mogłyby przyczynić się do zwiększenia efektywności analizowanej instytucji (i byłyby korzystne z obiektywnego punktu widzenia dla spółki oraz dla wszystkich akcjonariuszy) powinny przede wszystkim skłaniać do szerszej naukowej dyskusji, a w dalszej perspektywie do zmian legislacyjnych.

W artykule m.in. zwrócono uwagę, że uzasadnione jest wyeliminowanie ograniczenia stosowania przepisu wyłącznie do szkody wyrządzonej przez członków

⁶⁰ I. Gil, kom. do art. 782, Nb. 2, [w:], *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, 2023, Legalis; M. Muliński, *Wszczęcie postępowania klauzulowego*, „Problemy Egzekucji” 2001, nr 17, s. 18.

organów oraz akcjonariuszy, a w to miejsce ujęcie legitymowanego biernie kręgu podmiotów w sposób możliwie szeroki. W tym zakresie pożądane jest co najmniej dostosowanie przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. do brzmienia analogicznej regulacji w spółce z o.o. oraz spółce akcyjnej. Ponadto w pracy zasygnalizowano, że rozważenia wymaga kwestia ponoszenia przez akcjonariuszy występujących z *actio pro socio* kosztów prowadzenia sporu (w szczególności wpisu sądowego). Te bowiem obciążają akcjonariusza występującego z powództwem, co oznacza „kredytowanie” przez niego spółki i uzależnienie odzyskania poniesionych kosztów od wyniku procesu. Poza tym, na podstawie przeprowadzonej analizy, stwierdzono m.in., że zastosowanie przepisu art. 300¹²⁷ § 1 k.s.h. nie jest ograniczone do „korporacyjnych” podstaw odpowiedzialności, ale może być stosowane do każdego rodzaju szkody. Z kolei analizując wyrządzenie spółce szkody jako przesłankę *actio pro socio*, wskazano m.in., że jeżeli szkoda została naprawiona, to omawiane uprawnienie akcjonariusza do wystąpienia z roszczeniem nie aktywuje się. Podkreślono również, że sformułowane w tekście ustawy „niewytoczenie powództwa” w okresie jednego roku od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę powinno być rozumiane w sposób dosłowny, a więc przesłanki tej nie spełnia np. zawezwanie naruszonej do próby ugodowej. Zwrócono także uwagę, że regulacja ustawowa powinna wprost wskazywać na dopuszczalność zainicjowania postępowania egzekucyjnego przez akcjonariusza, co w aktualnym stanie prawnym wywołuje rozbieżności interpretacyjne. Przeciwnie rozwiązanie, tj. wyłączenie akcjonariuszy od wszczęcia postępowania, zaprzecza idei *actio pro socio*, jest zapatrywaniem niepraktycznym i nie sprzyja idei ochrony interesów spółki.

Na koniec można *de lege ferenda* zaproponować, aby w k.s.h. znalazł się przepis o treści:

Art. 300¹²⁷.

§ 1. Jeżeli spółka nie wytoczy powództwa o naprawienie wyrządzonej jej szkody w terminie roku od dnia wykrycia szkody, każdy akcjonariusz może wytoczyć powództwo o naprawienie szkody wyrządzonej spółce. Akcjonariusz występujący z powództwem, na rzecz którego zapadł wyrok uwzględniający chociażby w części powództwo, może wystąpić z wnioskiem egzekucyjnym przeciwko sprawcy szkody. § 1¹. Powód jest tymczasowo zwolniony od ponoszenia kosztów sądowych w sprawie, które zostaną rozliczone w orzeczeniu kończącym. W przypadku obciążenia powoda kosztami postępowania przysługuje mu roszczenie do spółki o ich zwrot. § 2. Na żądanie pozwanego, zgłoszone przy pierwszej czynności procesowej, sąd może nakazać złożenie kaucji na zabezpieczenie pokrycia szkody grożącej pozwanemu. O wysokości, rodzaju i terminie wniesienia kaucji orzeka postanowieniem sąd. W przypadku niezłożenia kaucji na warunkach określonych w postanowieniu pozew zostaje odrzucony.

§ 2¹. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

§ 3. Na kaucji służy pozwanemu pierwszeństwo przed wszystkimi wierzycielami powoda.

§ 4. Jeżeli powództwo okaże się oczywiście niezasadne, a powód, wnosząc je, działał w złej wierze lub dopuścił się rażącego niedbalstwa, jest obowiązany naprawić szkodę wyrządzoną pozwanemu.

Literatura

- Bartczak M., *Powództwo o naprawienie szkody wyrządzonej spółce z o.o.*, „Prawo Spółek” 2006, nr 7-8.
- Bieniak J., Bieniak M., Nita-Jagielski G., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa 2022.
- Bilewska K., *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wniesienie nieuzasadnionego powództwa actio pro socio*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 3.
- Bilewska K., *Dochodzenie roszczeń spółki kapitałowej przez jej współników*, Warszawa 2008.
- Dumkiewicz M., Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2023.
- Dzurzyński T., Fenichel Z., Honzatko M., *Kodeks handlowy. Komentarz*, Łódź 1992.
- Fras M., Habdas M., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I: Część ogólna (art. 1-125)*, Warszawa 2018.
- Jacyszyn J., Krześ S., Marszałkowska-Krześ E., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2001.
- Jagodziński M., *Pojęcie „nieuzasadnionego powództwa” actio pro socio w świetle regulacji art. 295 § 4 i art. 486 § 4 Kodeksu spółek handlowych – rozważania de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” 2012, nr 3.
- Jagodziński M., Guzewicz A., *Odpowiedzialność z tytułu wytoczenia nieuzasadnionego powództwa actio pro socio*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2.
- Jara Z., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 27, Warszawa 2023.
- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2011.
- Kidyba A., Dumkiewicz M., *Komentarz aktualizowany do art. 1-300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2024.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.
- Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2023.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J.A. Strzępka, Warszawa 2013.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, Warszawa 2011.
- Kozieł G., *Prosta spółka akcyjna. Komentarz do art. 3001-300134 KSH*, Warszawa 2020.
- Lewandowski P., *O kompleksowej regulacji spółek kapitałowych*, [w:] *Podstawowe problemy i konstrukcje współczesnego prawa handlowego*, red. A. Herbet, Warszawa 2023.
- Lewandowski P., *O relacji dóbr osobistych osób prawnych i osób fizycznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46.
- Meritum. Prawo spółek*, t. 2, red. A. Kidyba, Warszawa 2023.
- Michalski M., *Spółka akcyjna*, Warszawa 2008.
- Muliński M., *Wszczęcie postępowania klauzulowego*, „Problemy Egzekucji” 2001, nr 17.
- Namitkiewicz J., *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 3, Warszawa 1937.
- Okolski J., Wajda D., *Odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 2.
- Opalski A., *Prosta spółka akcyjna – nowy typ spółki handlowej. Część I*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 11.
- Oplustil K., *Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej*, Warszawa 2010.
- Pabis R., *Powództwo współnika o naprawienie szkody wyrządzonej spółce*, „Prawo Spółek” 2000, nr 12.
- Pabis R., *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*, Warszawa 2004.

- Prosta spółka akcyjna. Komentarz*, red. R. Adamus, P. Malinowski, Warszawa 2021.
- Prosta spółka akcyjna. Komentarz*, red. M. Koźuchowski, M. Macieszczak, B. Woźniak, Warszawa 2021.
- Pyziół W., Szumański A., Weiss I., *Prawo spółek*, Warszawa 2014.
- Rodzinkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2018.
- Szajkowski A., Tarska M., *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 2004.
- Szumański A., *Wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych*, Warszawa 1997.
- Weiss I., Pyziół W., Szumański A., *Prawo spółek*, Warszawa 2014.
- Spółki kapitałowe. Czynności notarialne. Klauzule w aktach notarialnych. Wzory aktów notarialnych*, red. M. Wieczorek, R. Wrzecieć, Warszawa 2023.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1: Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Zamojski J., *Uprawnienia kontrolno-informacyjne akcjonariuszy w prostej spółce akcyjnej – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2022, nr 4.